

Ks. Norbert Mendecki

NAJSTARSZY TEKST PISMA ŚWIĘTEGO?

Gabriel Barkay, archeolog z uniwersytetu w Tel Awiwie przeprowadził w latach 1975, 1979 i 1980 wykopaliska archeologiczne w dolinie Hinnom (arab. Ras ed-Dabus).¹ Światło dzienne ujrzaly znaleziska w czasów otomańskich, bizantyjskich i rzymskich. Największą sensacją było jednak odkrycie grobowców z czasów pierwszej świątyni.

Na uwagę zasługuje grobowiec nr 25, który na skutek obsunięcia się masy skalnej został zasypany kamieniami i w ten sposób ochroniony przed kradzieżami zachował swój stan pierwotny z czasów pierwszej świątyni. Jest to pierwszy i jedyny wypadek w historii odkryć archeologicznych Jeruzolimy. Grobowiec ten o wymiarach 3,7×2,0 m i wysokości 2,25 m zawiera kości 995 osób oraz rozmaite przedmioty, na podstawie których dowiadujemy się o życiu ludności izraelsko-judejskiej Jeruzolimy z okresu przed niewolą babilońską, a także z późniejszego okresu (po r. 586 przed n. Chr.), gdyż grobowiec ten służył jako miejsce grzebania zmarłych aż do okresu perskiego. Znalezione tutaj naczynia gliniane pochodzą z trzech okresów: izraelskiego (7/6 w. przed Chr.), babilońskiego (6/5 w. przed Chr.) i helleńskiego (1 w. przed Chr.). 6 złote i srebrne ozdoby przedstawiają w pełni tekst Iz 3, 18—21. Interesująca jest też pieczęć kamienna z rzadko spotykanym imieniem „Palta”.

Największą sensacją jednak okazały się dwie srebrne rolki, o ile ich datowanie jest słuszne. Pierwsza ma wymiary: 27,5 mm szerokości ϕ 11 mm, długości 97 mm, druga 11,5 mm szerokości ϕ 5,5 mm, długości 39 mm. Epigraf znajdujący się na tych rolkach został odczytany dopiero po upływie trzech lat od zakończenia prac archeologicznych, gdyż problemem było odwiniecie rolek bez ich uszkodzenia. W lecie 1986 wystawiono eksponaty w Muzeum Izraelskim w Jero-

¹ G. Barkay, *Excavations on the Slope of the Hinnom Valley, Jerusalem*, „Qadmoniot” 17 (nr 68, 1984) 94—108. Na uwagę zasługuje także ostatnie odkrycie odnoszące się do Nowego Testamentu. O’Callaghan odszyfrował w r. 1972 fragment papirusu z siódmej groty qumrańskiej jako ewentualny tekst Mk 6, 52—53. Byłby to więc najstarszy tekst Pisma św. Nowego Testamentu, por. C. P. Thiede, *Die älteste Evangelien-Handschrift? Das Markus-Fragment von Qumran und die Anfänge der schriftlichen Überlieferung des Neuen Testaments*, Wuppertal 1986, passim.

zolimie nadając tytuł wystawie „Ketef Hinnom” (= zбочe doliny Hinnom).² Forma epigrafu wskazuje na powstanie pisma w połowie 7 w. przed Chr.³ Na większej rolce znajduje się 19 wierszy, 17 wierszy odszyfrowano. Z 93 liter 71 są możliwe do odczytania. Każdy wiersz zawiera około 7 liter. 71 liter stanowi jedynie 53% całego tekstu. Tekst większej rolki brzmi następująco:

jbr	niech błogosławi
(k) jhwh (w)	cię Jahwe
(j)szmrk j)	strzeże cię
(')r jhwh	niech rozpromieni Jahwe

Mała rolka zawierała prawdopodobnie 19 wierszy. Od wiersza piątego począwszy osiem następujących wierszy brzmi:

jbr(k)	niech błogosławi cię
jhwh w	Jahwe i
(j)szmrk	strzeże cię
j'r jh	niech rozpromieni Jahwe
(wh) pnjw	oblicze swe
(l)jk w(j)	nad tobą i
(s)m lk sz	niech cię obdarzy po-
(l)wm	kojem

Powyższy tekst na obydwu paskach metalowych jest więc tzw. błogosławieństwem Aarona z Lb 6, 24—26, przy czym w drugim wypadku tekst byłby skrócony o słowa: „... i niech będzie łaskawy. Niech zwróci Jahwe ku tobie oblicze swoje...” Jeśli datowanie jest słuszne i jeśli chodzi tutaj rzeczywiście o tekst z Lb 6, 24—26, to można mówić o wielkiej sensacji biblijno-archeologicznej. Mielibyśmy więc najstarszy tekst Pisma św. Starego Testamentu, datowany na połowę 7 w. przed Chr. Dotychczasowy najstarszy tekst Starego Testamentu pochodził od sekty qumrańskiej, datowany na koniec 3 w. przed Chr. oraz tzw. papirus Nash, powstały w 1 w. przed Chr.⁴

Jaką funkcję pełniły owe rolki srebrne? Małe otwory do przewlekania sznura świadczą o tym, że można je było zawiesić na szyi. Dlatego też w grę wchodziłyby amulety albo jakaś wcześniejsza forma tefillin. Za ową praktyką w okresie pierwszej świątyni przema-

² Por. katalog wystawy: G. Barkay, *Ketef Hinnom. A Treasure Facing Jerusalem's Walls*, Jerusalem 1986, passim.

³ „The form of the script and comparison with dated Hebrew inscriptions indicate that our plaques are contemporaneous with the initial hewing out and use of the caves, approximately in the mid-seventh century BCE.”, G. Barkay, *Ketef Hinnom*, 29.

⁴ Tamże, 30.

wiągą — według G. Barkaya — Wj 13, 9 albo Prz 6, 21. Nie wyjaśniony pozostaje fakt, że na dotychczasowo znanych tefillin znajdują się przeważnie teksty w Wj 13, 1—10. 11—16; Pwt 6, 4—9 i Pwt 11, 13—21.⁵ Tutaj natomiast mamy błogosławieństwo Aarona. Owo błogosławieństwo znajduje się też na amuletach samarytańskich.⁶

Co do powstania epigrafu w połowie 7 w. przed Chr. F. Dexinger wysunął pewne wątpliwości.⁷ Jedną z form pisma starohebrajskiego używano także w okresie machabejskim. Paleograficzną ekspertyzę przeprowadzić można jedynie na podstawie oryginałów. Tutaj jakoś materiału i stan epigrafu utrudniają owo zadanie. Do tego dodać należy, że w grobowcu 25 także znajduje się materiał z 1 w. przed Chr. Do tego okresu pasowałby także tekst rolek, jak np. do tekstów qumrańskich (por. 4Q175) albo do samarytańskich epigrafów dekalogowych. Dokładniejsza analiza materiałów archeologicznych, zapowiedziana przez G. Barkaya, może dać pełniejszą odpowiedź na wysunięte wątpliwości.

Wiedeń

KS. NORBERT MENDECKI

⁵ F. Dexinger, *Der Dekalog im Judentum*, BiLi 59 (1986) 86—95.

⁶ M. Gaster, *Samaritan Amulets*, w: *Studies and Texts I*, 400; III, 115—116, 177—178, New York 1928 (przedruk 1971).

⁷ F. Dexinger, *Die Funde von Gehinnom*, BiLi 95 (1986) 259—261, szczeg. 261.

O. Franciszek Malaczyński OSB

SPOTKANIE SEKRETARZY NARODOWYCH KOMISJI LITURGICZNYCH KRAJÓW EUROPEJSKICH W LIZBONIE

Z inicjatywy francuskiego Ośrodka Duszpasterstwa Liturgicznego w Paryżu i niemieckiego Instytutu Liturgicznego w Trewirze w roku 1973 rozpoczęły się spotkania sekretarzy narodowych Komisji Liturgicznych Europy (Rencontre Européenne des Secretaires Nationaux de Liturgie). Na pierwszym spotkaniu w Genewie wyłoniono stałe Biuro, które co dwa lata organizuje spotkanie sekretarzy w różnych krajach Europy. Celem tych spotkań jest wzajemna informacja o wdrażaniu reformy liturgii w różnych krajach, wymiana doświadczeń i studiowanie wyłaniających się problemów.

W dniach 26—31 maja 1986 odbyło się w Lizbonie kolejne spotkanie sekretarzy narodowych Komisji Liturgicznych Europy. Spotkanie zorganizowano w „Casa dos Retiros Bom Pastor”. Taką nazwę nosi dom rekolekcyjny stanowiący własność patriarchatu lizbońskiego położony na przedmieściu stolicy Portugalii.